

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363

Yıl: 19 Sayı: 52 Nisan 2026

Yayın Geliş Tarihi: 01.09.2025 Yayına Kabul Tarihi:23.04.2026

DOI Numarası: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1775287>

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Citation: Bozkurt, Ş. S. ve Tezel Şahin, F. (2026). Tam Aile ve Parçalanmış Ailede Yaşayan Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Aile Resimlerinde Baba Algısı. *Adiyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52), 67-103.

TAM AİLE VE PARÇALANMIŞ AİLEDE YAŞAYAN OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN AİLE RESİMLERİNDE BABA ALGISI

Şeyma Sultan BOZKURT* **Fatma TEZEL ŞAHİN****
Öz

Bu çalışma, tam aile ve parçalanmış ailede yaşayan okul öncesi çocukların baba algısını aile konulu resimleri aracılığıyla incelemeyi amaçlayan fenomenolojik desenli nitel bir araştırmadır. Tam aile ve parçalanmış ailede yaşayan 5-6 yaş aralığında bulunan ve okul öncesi eğitime devam eden 20 çocuk ve bu çocukların anneleri araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak "aile" konulu çocuk resimleri kullanılmıştır. Çocuk resimlerini objektif ve bütüncül olarak değerlendirebilmek için resim sonrası çocuklarla görüşme yapılmış ve annelerden çocuğa ilişkin bilgi formu alınmıştır. Elde edilen bulgular betimsel analiz ile incelenmiştir. Sonuç olarak; parçalanmış aile yapısına sahip ve babasından ayrı yaşayan çocukların baba algılarının tam aileye sahip çocuklara göre olumsuz olduğu ve bu algının yansıması olarak babanın resimlerde ve ifadelerde aile imgesine dahil edilmediği veya sınırlı dahil edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte tam aileye sahip çocukların genel olarak babalarıyla ilgili olumlu bakış açısına sahip oldukları ancak çocukların resimdeki aile bireyleri çizim sıralamaları, kendilerini yanında çizdikleri aile bireyi, resme ilişkin ifadeleri ve çocuğa

Araştırmının "Yükseköğretim kurumlarında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"ne uygun olarak yürütülmesi için İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 30.01.2025 tarihli ve E.635692 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, seyma.bozkurt@inonu.edu.tr, Malatya/Türkiye.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ftezel68@gmail.com, Ankara/Türkiye.

ilişkin bilgi formu verileri değerlendirildiğinde çocukların anneleri olan ilişkilerinin babaları ile olan ilişkilerinden daha yakın olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tam aile, parçalanmış aile, çocuk resimleri, baba katılımı, baba çocuk ilişkisi.*

PERCEPTIONS OF FATHERHOOD IN FAMILY DRAWINGS BY PRESCHOOL CHILDREN LIVING IN INTACT AND BROKEN FAMILIES

Abstract

This study is a qualitative research with a phenomenological design aiming to examine the perception of fathers by preschool children living in complete and broken families through their family-themed drawings. The study group consisted of 20 children aged 5-6 years old attending preschool and their mothers. Children's drawings on the theme of "family" were used as the data collection tool. To objectively and holistically evaluate the children's drawings, interviews were conducted with the children after the drawings were completed, and information forms about the children were collected from the mothers. The findings were analyzed using descriptive analysis. As a result, it was determined that children from broken families and those separated from their fathers had a more negative perception of their fathers compared to children from complete families. This perception resulted in the father not being included in the family image in the drawings or being included only to a limited extent. However, children from complete families generally had a positive view of their fathers. When the children's drawing order of family members, the family member they drew themselves next to, their statements about the drawing, and the data from the child information form were evaluated, it was determined that the children's relationships with their mothers were closer than their relationships with their fathers.

Keywords: *Intact family, broken family, pictures of children, father involvement, father-child relationship.*

1. GİRİŞ

Her toplumda var olan, toplumun temel yapı taşı olan aile; sahip olduğu biyolojik, psikolojik, eğitimsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik fonksiyonları ile içinde bulunduğu topluluğun prototipini oluşturan sosyal bir kurumdur (Çiftçi,

2023; Kır, 2011). Toplumun sosyal ve kültürel temelleri, sosyalizasyon sürecinin kaynağını oluşturan aile içinde atılmakta ve insanın duygu, düşünce, inanç ve davranışlarının kökleri aileye dayanmaktadır (Eyce, 2014). Aile bağının çocuk sağlığı üzerinde uzun süreli etkileri bulunmaktadır (Umberson & Thomeer, 2020). Çocuğun aile ile kurduğu sağlıklı iletişim onun önce kendine daha sonra da topluma faydalı bir birey olmasını sağlamaktadır (Tezel Şahin & Cevher, 2007). Bu nedenle aile içi ilişkiler ve ebeveyn çocuk ilişkisi çocuğun yaşamının temelini oluşturmaktadır.

Anne babalar çocuğun gelişimi ve eğitiminde doğrudan veya dolaylı olarak farklı ve birbirini tamamlayan bir etkiye sahiptirler (Tezel Şahin & Özbey, 2007). Ancak yakın geçmişe kadar aile içi ilişkiler ve ebeveyn çocuk ilişkisi ile ilgili araştırmaların çoğunluğu anne çocuk ilişkisine odaklanmıştır. Aile çocuk ilişkisine yönelik geliştirilen programlar, araştırmalar ve uygulamalarda babanın çocuğun hayatındaki yerine ilişkin bilgilere çok az yer verilmiş ve hedef kitle genel olarak anneler olmuştur (Evans & Jakiela, 2025; Lamb, 1975; Tezel Şahin & Özbey, 2007). Son yıllarda babalarla yapılan güncel çalışmalarla birlikte ise çocuğun sağlıklı gelişiminde babaların da en az anneler kadar aktif rol oynadıkları görülmüştür (Amodia Bidakowska vd., 2020; Diniz vd., 2021; Ertör & Tezel Şahin, 2023; Orth, 2018; Tezel Şahin vd., 2017; Yoon vd., 2025). Boşanma, ölüm, yurt dışında çalışma gibi nedenlerle ailenin parçalanması ve evde babanın yokluğu ebeveyn çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Orth, 2018). Boşanma, eşlerin ayrı yaşaması gibi durumlarda özellikle de babanın fiziksel olarak yoksunluğunun ciddi aile problemlerine neden olduğu belirtilmektedir (Tezel Şahin & Özbey, 2007). Baba yoksunluğu sadece babanın fiziksel olarak aynı evde olmadığı parçalanmış ailelerde (Orth, 2018) değil anne, baba ve çocuklardan oluşan, ebeveynlerin birlikte yaşadığı aile yapısını ifade eden tam ailelerde de (Çalışkan & Aslander, 2014) görülebilecek bir sorundur. Babanın fiziksel olarak varlığı ile tam aile yapısı söz konusu olmakla birlikte

duygusal olarak çocuğuyla etkileşiminin olmaması, iş yoğunluğundan dolayı eve, eşine ve çocuklarına zaman ayırmaması, çocukla birlikte zaman geçirmemesi, çocuğun duygusal ihtiyaçlarına yanıt vermemesi gibi durumlar da baba yoksunluğu olarak ifade edilebilir (East, Jackson & O'Brien, 2006). Bu nedenle çocuk tam ailede veya parçalanmış ailede yaşasa da babanın çocuğun hayatına aktif katılımı, süreç içerisinde çocuğuna karşı sorumluluklarını yerine getirme düzeyi, babalığa bakış açısı, çocuğu ile kurduğu ilişki çocuğun gelişimini ve babasına ilişkin algısını etkilemektedir. Bu noktada çocuğun sağlıklı gelişiminde ve ilerleyen yaşamında son derece etkili bir birey olan "babasına" karşı geliştirdiği algı ön plana çıkmaktadır. Çocuğun babasına ilişkin düşünce, tutum ve algılarının belirlenmesi aile içi ilişkiler, baba çocuk ilişkisi ve çocuğun psikolojik, gelişimsel sağlığına ilişkin bilgiler sunması bakımından önemlidir.

Çocuklar bir kişi, konu veya olayla ilgili duygu, düşünce ve algılarını oyun, müzik, drama, sözel ifade, jest ve mimikleri gibi farklı yollarla ifade edebilirler. Çocuğun kendini ifade yollarından birisi de resimlerdir. Resim, yetişkinlere göre sözel ifadesi sınırlı olan çocuğun iç dünyasını yansıtan ve sözel olarak ifade edemediği duygu, düşünce ve algılarını ortaya çıkaran en etkili araçlardan birisi olarak değerlendirilmektedir (Akgün & Ergül, 2015; Sağlam & Aral, 2011). Çocuğun kendini doğal ve özgür bir şekilde ifade etmesi, duygu ve düşüncelerini sansürsüz bir şekilde aktarması gibi özellikleri ile çocuğu tanımada önemli bir projektif araç olarak değerlendirilen çocuk resimlerinin gözlem, görüşme, test ve ölçeklerden elde edilen bilgilerle birlikte kullanıldığında çocuk hakkında geçerli ve güvenilir veriler sunduğu bununla birlikte çizimlerin çocuğun o anki tutumunu yansıttığı, çizim ve tutumların zamanla değişebileceği unutulmamalıdır (Köseoğlu, 2023; Sayıl, 2004; Skaybo vd., 2007).

İlgili literatürde çocukların aile (Akgün & Ergül, 2015; Kabadayı & Bozkurt, 2016), öğretmen (Bombi vd., 2021), bilim ve bilim insanı (D'Addezio & Besker, 2024)

algılarının, bağlanma güvenliğinin (Behrens & Kaplan, 2011), ihmal ve cinsel istismar göstergelerinin (Ballús vd., 2023), kanserle mücadele eden çocukların kendileri ve başkalarına yönelik algılarının (Sadrudin & Hameed-ur-Rehman, 2013), çocukların spora ilişkin algılarının (Yüksek Usta & Tezel Şahin, 2016) resim aracılığıyla incelendiği çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte boşanmış aile yapısına sahip (Angjelkoska vd., 2015) ve üvey ailede yaşayan çocukların (Berger, 1994) aile algılarının incelendiği, tek ebeveynli ve tam aileye sahip (Dunn vd., 2002), boşanmış/boşanma sürecinde olan ve tam aileye sahip çocukların aile algılarının birlikte incelendiği (Adámy vd., 2018; Giotsa & Mitrogiorgou, 2016; Sağlam & Aral, 2011) sınırlı sayıda çalışma yer almaktadır.

İlgili literatür değerlendirildiğinde tam ailede ve parçalanmış ailede yaşayan okul öncesi dönemdeki çocukların aile konulu resimleri yoluyla “baba” figürüne ilişkin algılarının belirlenmesine yönelik araştırma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; tam aile ve parçalanmış ailede yaşayan çocukların “baba” algısını aile konulu resimleri yoluyla belirlemektir. Araştırmada tam ailelerle birlikte annesi ile yaşayan parçalanmış aile yapısına sahip çocuklarla da çalışılmıştır. Parçalanmış aile yapısına sahip olma ve evde babanın yokluğu hassas bir konu olduğu için çocuklarla doğrudan baba konulu resim çalışması yapılmamıştır. Aile konulu resim ile çocukların zihinlerindeki genel aile algısı, resim sonrası sorular ve çocukların ifadeleri yoluyla ise özelde baba algısı incelenerek “baba” figürüne odaklanılmıştır.

2. YÖNTEM

Nitel yöntemle tasarlanan çalışmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışmalar, bireylerin belirli bir olguya ilişkin ortak deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu kapsamda bireylerin bir fenomeni nasıl algıladıkları, nasıl betimledikleri, bu fenomene ilişkin duygu ve

düşüncelerini nasıl yapılandırdıkları ve onu nasıl anlamlandırdıkları incelenmektedir (Patton, 2018a, s. 104). Fenomenolojik araştırmalarda temel odak, öznel deneyimlerin derinlemesine anlaşılmasıdır (Mertens, 2019a). Bu araştırmada çocukların “baba” kavramına ilişkin algıları, bu kavrama yükledikleri anlamlar ve babalarıyla ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, onların öznel bakış açılarıyla ele alınmıştır. Özellikle tam ve parçalanmış aile yapısında yaşayan çocukların baba figürüne ilişkin yaşantılarının bireysel ve deneyimsel düzeyde farklılık gösterebileceği varsayımından hareket edilmiştir. Bu nedenle araştırmada amaç, çocukların baba kavramına ilişkin ortak deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmak olduğundan fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Bu kapsamda çocukların aile temalı resimleri, resimlere ilişkin görüşmeleri ve annelerden elde edilen bilgi formları birlikte değerlendirilerek çocukların baba figürünü nasıl deneyimledikleri ve anlamlandırdıkları ortaya konulmuştur.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde; amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş ve araştırma için önemli olan tüm durumları gözden geçirmek ve incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Patton, 2018b). Çalışma grubunun belirlenmesinde iki ayrı ölçüt kullanılmıştır. Bu ölçütler;

1.Çalışma grubunda yer alan çocukların; okul öncesi eğitime devam ediyor olmaları, tipik gelişim göstermeleri, tam ailede yaşıyor olmaları, annenin çalışmaya katılmaya (çocuğa ilişkin bilgi formunu doldurmak için) gönüllü olması, ebeveynlerinden ikisinin de yaşıyor olmasıdır. 2.Çalışma grubunda yer alan çocukların; okul öncesi eğitime devam ediyor olmaları, tipik gelişim göstermeleri, boşanma nedeniyle parçalanmış ailede yaşıyor olmaları, annenin çalışmaya katılmaya (çocuğa ilişkin bilgi formunu doldurmak için) gönüllü olması, ebeveynlerinden ikisinin de yaşıyor olmasıdır.

Araştırma ölçütlerini karşılayan ve ebeveyni tarafından araştırmaya katılım için gönüllü onam formu alınan çocuklar ve anneleri çalışma grubuna dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında tam aile (n=10) ve parçalanmış ailede (n=10) yaşayan 5-6 yaş aralığında bulunan ve okul öncesi eğitime devam eden toplam 20 çocuk ve bu çocukların anneleri araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. 1. Çalışma grubunda (tam aile) yer alan çocukların 7'si kız, 3'ü erkektir. Çocukların 8'i 6 yaşında, 2'si 5 yaşındadır. Kardeş sayılarına bakıldığında, çocukların 3'ünün 1 kardeşi, 3'nün 2 kardeşi vardır. 4 çocuk ise tek çocuktur. Çocukların doğum sıralaması incelendiğinde; 6'sı birinci çocuk, 3'ü ikinci çocuk, 1'i ise üçüncü çocuktur. Çalışma grubundaki annelerin 6'sı 36-40, 4'ü ise 30-35 yaş aralığındadır. Annelerin eğitim durumlarına bakıldığında 4'ü lise 3 'ü lisans, 2'si yüksek lisans, 1'i ise ön lisans mezunudur. Annelerin meslekleri incelendiğinde; 4'ü ev hanımı, 3'ü öğretmen, 1'i mağazada müdür yardımcısı, 1'i memur ve 1'i özel güvenlidir. 2. Çalışma grubunda (parçalanmış aile) yer alan çocukların 9'u 6 yaşında ve 1'i 5 yaşındadır. Kardeş sayılarına bakıldığında, çocukların 3'ünün 2 kardeşi, 2'sinin 1 kardeşi, 1'inin 3 kardeşi vardır. 4 çocuk ise tek çocuktur. Çocukların doğum sıralaması incelendiğinde; 6'sı birinci çocuk, 2'si üçüncü çocuk, 1'i ikinci çocuk ve 1'i ise dördüncü çocuktur. 2. Çalışma grubundaki annelerin 5'i 25-30, 2'si 30-35, 3'ü ise 36-40 yaş aralığındadır. Annelerin eğitim durumlarına bakıldığında 4'ü lise, 2'si ilkokul, 2'si ortaokul mezunudur. 2 anne ise okuryazar değildir. Annelerin meslekleri incelendiğinde; 7'si ev hanımı, 2'si özel sektör çalışanı ve 1'i ise esnaftır. 2. Çalışma grubunu oluşturan ve parçalanmış aile yapısına sahip olan çocukların tamamı annesiyle birlikte yaşayan çocuklardır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çocuk Resimleri: Tam aile ve parçalanmış ailede yaşayan çocukların "baba" algısını aile konulu resimleri yoluyla belirlemek amacıyla "aile" konulu resim

çalışması yapılmıştır. Çocuklara “Şimdi bir aile resmi çizmeni istiyorum. Nasıl istiyorsan öyle çizebilirsin. İstedğin kalemleri ve renkleri kullanabilirsin” yönergesi verilerek onlardan aile resmi çizmeleri istenmiştir. Çocukların birbirinden etkilenmemesi için çocuk resimleri her çocuğa bireysel olarak uygulanmıştır. Aile konulu resim çalışması yapılırken Porot tarafından geliştirilen “Aile Resmi Testi” nin uygulama süreci esas alınmıştır. Bu doğrultuda; çocuk resim yaparken ailede kimlerin olduğu ile ilgili herhangi bir hatırlatma veya yönlendirme yapılmamıştır. Çocuk resmi nasıl istiyorsa öyle çizmiştir. Çocuğa kimin veya neyin resmini çizeceği konusunda özgür olduğu bilgisi verilmiştir (Altınköprü, 2017; Oğuz Sarıalp, 2016). Araştırmanın veri analizi kısmında temaların belirlenmesinde de Porot Aile Resmi Testi’nin değerlendirme kriterlerinden yararlanılmıştır. Aile Çiz Testi’ne göre çocuk resmi değerlendirilirken; Resmin biçimsel özellikleri (niteliği, yaşa uygunluk, kâğıt kullanımı vb.), ilk izlenim (resmin ilk bakışta duygusal olarak nasıl bir izlenim oluşturduğu), insan figürlerine ilişkin detaylar ve resme eklenmiş diğer figürler, aile üyelerinin tamamının resimde olup olmadığı, çizim sıralaması, çocuğun kendisini kimin yanında çizdiği gibi kriterler dikkate alınmaktadır (Oğuz Sarıalp, 2016).

Resim hakkında görüşme; çocuk resimleri yorumlanırken oluşabilecek, öznel bakış açısı, çıkarımda bulunma, çocukların düşüncelerine ilişkin yorumda bulunma gibi problemlerin ortadan kaldırılması için resmi yapan çocukla resim hakkında görüşme yapılması önerilmektedir (Leonard, 2006). Bu doğrultuda, resim çalışması tamamlandıktan sonra her çocuktan resmini anlatması istenmiştir. Resme ilişkin analizlerde; resimde kimlerin çizildiği, çizim sıralaması, çocuğun kendisini yanında çizdiği kişi, aile üyeleri dışında çizilen figürler ve resimlerdeki baba temsillerinin belirlenmesinde çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır.

Çocuğa ilişkin bilgi formu (anne formu); çocuk resimleri çocuğun duygu ve düşüncelerini, bir konu ile ilgili algısını, gelişimini belirlemek ve tanı koymak için tek başına kullanılmamalıdır. Çocuk resimleri, farklı veri kaynakları ile zenginleştirildiğinde çocuğa ilişkin derinlemesine analiz ve değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır (Köseoğlu, 2023). Çocuk resimlerini daha doğru şekilde analiz edebilmek için çocukla resim hakkında görüşmenin yanı sıra çocuğun incelenmek istenen alana ilişkin özelliklerinin detaylı bir şekilde bilinmesi gerekir. Bu doğrultuda araştırmaya katılan çocukların bireysel özellikleri ve aile yaşantısı hakkında bilgi almak için araştırmacılar tarafından çocuğa ilişkin bilgi formu hazırlanmıştır. Form uzman görüşüne sunulmuş okul öncesi eğitim alanında uzman 3 öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Uzmanlardan; çocuğa ilişkin bilgi formunu soruların anlaşılabilirliği, çocuk hakkındaki bilgilere ulaşmada yeterliliği hakkında değerlendirmeleri istenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda forma son şekli verilmiştir. Resme ilişkin analizlerde; aile üyelerinin resimde yer alma durumu ve resimde yer almayan aile üyesinin belirlenmesinde çocuğa ilişkin bilgi formlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Formda yer alan bazı sorular şu şekildedir:

- *Çocuğunuz ile geçirdiğiniz zamanda neler yaparsınız? (anne-çocuk)*
- *Çocuğunuz babası ile zaman geçirdiğinde neler yapar?*
- *Çocuğunuzun annesi ile ilişkisini nasıl tanımlarsınız?*
- *Çocuğunuzun babası ile ilişkisini nasıl tanımlarsınız?*

2.3. Verilerin Analizi

Çocuk resimleri, nitel verilerin önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda anlamlandırılmasını ve açık bir şekilde sunulmasını amaçlayan (Yıldırım & Şimşek, 2021) bir veri analizi yöntemi olan betimsel analiz ile incelenmiştir. Elde edilen veriler temalara göre düzenlenmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Çocuk resimlerine ilişkin analiz sonuçları; çocuğa ilişkin bilgi

formu ve çocuklarla resme ilişkin yapılan görüşmelerden elde edilen verilerle birlikte değerlendirilerek bütüncül bir şekilde analiz edilmiş ve bulgular kısmında birlikte sunulmuştur.

Çocuk resimlerinin analizi için araştırmanın amacı ve ilgili literatür (Akoğlu, 2023a; Halmatov, 2023; Halmatov, 2024; Oğuz Sarialp, 2016; Yavuzer, 2017) doğrultusunda önceden belirlenen temalar şu şekildedir: “Resmin Genel Özellikleri”, “Ailede Yer Algısı ve Bağlılık”, “Aile İçi İletişim ve Duygusal Atmosfer”, “Resimlerdeki Baba Temsilleri”. Ç1-Ç10 arası kodlanan resimler 1. Çalışma grubunda yer alan tam aileye sahip çocukların yaptıkları resimler; Ç11-Ç20 arası kodlanan resimler ise 2. Çalışma grubunda yer alan parçalanmış aileye sahip çocukların yaptıkları resimlerdir.

Analiz sürecinde veriler, önceden belirlenen temalar altında iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak kodlanmıştır. Kodlama işleminin ardından araştırmacılar bir araya gelerek kodlamaları karşılaştırmış, görüş ayrılıkları tartışılarak uzlaşa sağlanmıştır. Bu süreçte üçüncü bir uzmana başvurulmamış, tüm farklılıklar araştırmacılar arasında ortak karar ile giderilmiştir. Elde edilen ortak kodlar, belirlenen temalar altında düzenlenerek analiz süreci tamamlanmıştır. Verilerinin geçerliğini arttırmak için çocukların ifadelerine yönelik doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında elde edilen çocuk resimleri “Resmin Genel Özellikleri”, “Ailede Yer Algısı ve Bağlılık”, “Aile İçi İletişim ve Duygusal Atmosfer”, ve “Resimlerdeki Baba Temsilleri” temaları doğrultusunda incelenerek analiz edilmiştir.

Resmin genel özellikleri teması; “Renk kullanımı”, “Aile üyeleri dışında çizilen figürler”, “Resmin biçim özellikleri”, “Kâğıt kullanımı” ve “Genel izlenim” alt temalarına göre analiz edilmiştir. Çocukların resimleri incelendiğinde, tam aileye sahip çocukların büyük çoğunluğunun (n=8) resimlerinde canlı renkleri kullandıkları, 2 resimde koyu renk kullanıldığı görülmüştür. Parçalanmış aile sahip çocukların ise canlı renklerle birlikte (n=6), koyu renkleri (n=4) de tercih ettikleri tespit edilmiştir. Renk çeşitliliği açısından tam aileye sahip çocukların resimlerinde çoğunlukla (n=7) çok renk (6 ve üzeri) kullanımı görülürken, iki resimde orta düzey (3-5), bir resimde ise sınırlı renk (1-2) kullanımı tespit edilmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinde çoğunlukla orta düzey renk kullanımı (n=4), üç resimde çok renk kullanımı, üç resimde ise sınırlı renk kullanımı görülmüştür. Tam aileye (n=5) ve parçalanmış aileye (n=3) sahip çocuklar resimlerde aile üyeleri dışında en fazla kalp figürü çizmişlerdir. Bulut, güneş, çimen, toprak, çiçek ve ev de ağırlıklı olarak çizilen diğer figürleri oluşturmaktadır. Tam aileye sahip çocukların resimlerinin tamamının (n=10) anlaşılır ve çocukların yaşına uygun olduğu görülürken parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunluğunun (n=7) anlaşılır ve çocukların yaşına uygun olduğu görülmüştür. Kâğıt kullanımı ile ilgili bulgular incelendiğinde, tam aileye sahip çocukların tamamına yakınının (n=9) resim yaparken kâğıdı ortalamadıkları, 1 resimde kâğıdın köşesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Parçalanmış aile sahip çocukların ise yarısının (n=5) kâğıdı ortalamadıkları ve figürleri dağınık şekilde çizdikleri, 2 resimde kâğıdın ortalandığı, 2 resimde küçük bir kısmının kullanıldığı ve 1 resimde köşesinin kullanıldığı belirlenmiştir. Resimlere ilişkin genel izlenime bakıldığında tam aileye sahip çocukların tamamının mutlu/huzurlu bir resim çizdiği, parçalanmış aileye sahip çocukların ise büyük çoğunluğunun (n=8) mutlu/huzurlu bir resim çizdiği görülmüştür.

Ailede yer algısı ve bağlılık teması; “Aile üyelerinin boyutları”, “Çocuğun kendisini yanında çizdiği kişi” ve “Resimdeki çizim sıralaması (soldan sağa

yerleşim)” alt temalarına göre analiz edilmiştir. Çocukların resimleri incelendiğinde, tam aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunluğunda aile bireylerinin gerçeğe uygun olarak çizildiği (n=6), 2 resimde normalden büyük bireyler, 2 resimde ise normalden küçük bireyler çizildiği tespit edilmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerine bakıldığında ise aile üyelerinin normalden küçük çizildiği (n=6) resim sayısının çoğunlukta olduğu, 3 resimde gerçek uygun bireyler çizildiği, 3 resimde ise normalden büyük bireyler çizildiği belirlenmiştir. Tam (n=4) ve parçalanmış aileden (n=5) gelen çocukların kendilerini en fazla annenin yanında çizdikleri görülmüştür. Aile üyelerinin resimdeki çizim sıralamasına bakıldığında ise tam aileye sahip çocukların resimlerinde ağırlıklı olarak çocuğun (n=4) ve annenin (n=3) ilk sırada yer aldığı, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinde ise ağırlıklı olarak annenin (n=4) ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Babanın ilk sırada yer aldığı resim sayısı tam (n=1) ve parçalanmış aile resimlerinde (n=1) oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte diğer sıralamaların tamamına yakınında annenin ilk üçte yer alması (n=18) ve bazı sıralamalarda babanın yer almaması (n=8) dikkat çekmektedir.

Aile içi iletişim ve duygusal atmosfer teması; “Aile üyelerinin resimde yer alma durumu”, “Resimde yer almayan aile üyesi”, “Çizilen aile üyeleri arasındaki fiziksel temas” ve “Aile üyelerinin yüz ifadeleri” alt temalarına göre analiz edilmiştir. Çocukların resimleri incelendiğinde, tam aileye sahip çocukların resimlerinin tamamına yakınında (n=9) aile üyelerinin tam olarak çizildiği; parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunluğunda ise (n=7) çizilmeyen aile üyesi olduğu tespit edilmiştir. Tam aileye sahip çocuklardan sadece birinin resminde çizilmeyen aile üyeleri olduğu, bu aile üyelerinin ise baba, abla ve çocuğun kendisi olduğu görülmüştür. Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinde ise çizilmeyen aile üyesinin baba (n=7) olduğu belirlenmiştir. Çizilen aile üyeleri arasındaki fiziksel temasa ilişkin bulgular

incelendiğinde; tam aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunda (n= 6) fiziksel temas olmadığı bununla birlikte el ele tutuşma (n=3) ve dokunmayı (n=1) içeren resimler olduğu görülmüştür. Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin ise büyük çoğunluğunda (n=8) fiziksel temas olmadığı bununla birlikte iki resimde el ele tutuşmanın çizildiği tespit edilmiştir. Aile üyelerinin yüz ifadelerine ilişkin bulgular incelendiğinde ise tam aileye sahip çocukların resimlerinin tamamında aile üyelerinin mutlu bir yüz ifadesiyle resmedildiği, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin ise büyük çoğunluğunda (n=8) aile üyelerinin mutlu bir yüz ifadesi ile resmedildiği, bir resimde nötr yüz ifadesi kullanıldığı ve bir resimde ise yüz ifadesi bulunmadığı tespit edilmiştir.

Resimlerdeki baba temsilleri teması; “Babanın yaptığı işler”, “Babayla birlikte yapılan şeyler” ve “Babayla ilgili duygusal ifadeler ve figürler” alt temalarına göre analiz edilmiştir. Resim çalışmasında, tam aileye sahip çocuklarla yapılan görüşmelerde babalara ilişkin sorular yöneltilmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocuklarda ise çocuklar babaları ile yaşamadıkları ve hassas bir konu olduğu için babasına resimde yer vermeyen çocuklara doğrudan baba kelimesi kullanılarak soru sorulmamıştır. “Aileden olup sizinle yaşamayan başka biri var mı?”, “Aileden başka biri ile görüşüyor musun?”, “Resimde olmayan ama aileden görüştüğün biri var mı?” gibi sorularla çocukların görüşleri alınmıştır. Babası ile ilgili konuşan çocuklara babaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Babası ile ilgili herhangi bir şey söylemeyen çocuklara baba ile ilgili soru sorulmamıştır. Çocuklara, “Babanın görevleri işleri nelerdir?” sorusu yöneltilindiğinde tam aileye sahip çocukların çoğunluğu babalarının işe gittiğini/işle ilgili görevler yaptığını (n=8) belirtmişlerdir. Eşine yardım etme (n=3) ve çocuğunu okula kursa bırakma/alma (n=3) sıklıkla ifade edilen diğer işlerdir. Parçalanmış aileye sahip çocukların bir kısmı (n=4) resimlerinden babasına yer vermediği ve babasından bahsetmediği için bu soru yöneltilmemiş ve çocuklar herhangi bir ifade kullanmamıştır. Resminde babasına yer veren veya “Aileden olup sizinle

yaşamayan başka biri var mı?" sorusuna baba cevabını veren çocuklar ise babanın yaptığı işlerle ilgili çoğunlukla dışarı çıkma/gezme (n=3) ifadelerini kullanmışlardır. Alışveriş yapma, telefona bakma ve işe gitme belirtilen diğer işlerdir. Babanın yaptığı işlerle ilgili çocukların bazı ifadeleri şu şekildedir:

"Ev içinde anneme yardım eder. Yemekleri hazırlar. İşten geldiğinde yorgun olduğu için telefona bakar" (Ç2- Tam Aile).

"Babam iş çalışır. Para kazanır. Eve döner. Bir şey bozulduysa onu tamir ediyor"(Ç6- Tam Aile).

"Babamın görevi benim yanımdan ayrılmamaktır. Beni okuldan almaya gelir. Markete gideriz. Bir şeyler alırız" (Ç19- Parçalanmış Aile).

"Babam işe gider. Orada kalır" (Ç20- Parçalanmış Aile).

Çocuklara, "Babanla birlikte neler yapıyorsunuz?" sorusu yöneltildiğinde tam aileye sahip çocukların çoğunluğu (n=7) babasıyla oyun oynadığını ifade etmiştir. Dışarı çıkma / gezme (n=4) ve resim yapma/ sanat çalışması yapma (n=3) da sıklıkla ifade edilen diğer faaliyetlerdir. Parçalanmış aileye sahip çocukların bir kısmı (n=4) resimlerinden babasına yer vermediği ve babasından bahsetmediği için bu soru yöneltilmemiş ve çocuklar herhangi bir ifade kullanmamıştır. Resminde babasına yer veren veya "Aileden olup sizinle yaşamayan başka biri var mı?" sorusuna baba cevabını veren çocuklar ise çoğunlukla (n=3) babasıyla hiçbir şey yapmadığını ifade ederken dışarı çıkma/ gezme (n=2), oyun oynama (n=1) ve markete gitme (n=1) babayla birlikte yapılan faaliyetler olarak belirtilmiştir. Babayla birlikte yapılan şeylerle ilgili çocukların bazı ifadeleri şu şekildedir:

"Küçükken kum boyama yapıyorduk. Küçükken bir de etkinlikler yapıyorduk. Şu anda babamla bazen etkinlik yapıyoruz. Babam paraları çiziyordu. Market yapıyorduk. ...Genelde babamla oynuyoruz. Çünkü annem mutfakta oluyor ya da evdeki işleri yapıyor" (Ç4- Tam Aile).

"Babam bizi eğlendiriyor. İşten geldiğinde, sabahları bizi kucağına alıyor. Döndürüyor. Satranç oynuyoruz. Bahçeye gidip taş topluyoruz. Onların renklerini öğreniyoruz. Sonra resim çiziyoruz üstüne. Sonra da battaniye ile ev yapıyoruz. Babam bizi bulmaya çalışıyor. Bir de içine oyuncaklarımızı koyuyoruz. Bir de babamla şöyle bir oyun oynuyoruz. Biz saklanıyoruz babam sayıyor. Eğer bizim bir yerimiz görünürse böyle gözlerinden lazer atıp bizi yakalıyor. Biz de yakalanmamak için kaçıyoruz ve babam süpürgeyle evi süpürürken biz de süpürgeyi kaçıyoruz" (Ç9, Tam Aile).

“Babamla AVM’ye gidiyoruz ve geziyoruz” (Ç13- Parçalanmış Aile).

“Babamla onun evine gidip görüşüyoruz. Bir şey yapmıyoruz. Oyun oynamıyoruz” (Ç14- Parçalanmış Aile).

Çocuklara, “Baban nasıl birisi? Bana onu anlatır mısın?” sorusu yöneltildiğinde tam aileye sahip çocukların çoğunluğu babasıyla vakit geçirmeyi sevdiğini (n=5) ve babasının iyi/güzel bir baba olduğunu (n=3) belirtmişlerdir. Babayla ilgili resimde kullanılan figürlere bakıldığında ise çocukların çoğunluğu (n=5) babası için kalp figürü çizmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların bir kısmı (n=4) resimlerinden babasına yer vermediği ve babasından bahsetmediği için bu soru yöneltilmemiş ve çocuklar herhangi bir ifade kullanmamıştır. Resminde babasına yer veren veya “Aileden olup sizinle yaşamayan başka biri var mı?” sorusuna baba cevabını veren çocukların ise çoğunluğu babasının iyi/güzel bir baba olduğunu (n=4) belirtmişlerdir. Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinde baba ile ilgili bir figüre yer verilmemiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların, babayı üzgün biri olarak çizme/tanımlama, kendi evine gitmek istemesi, kötü biri olarak tanımlama ve babayı çizimde unutma gibi olumsuz duygu ve düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir. Babayla ilgili duygusal ifadeler ve figürlere yönelik çocukların bazı ifadeleri şu şekildedir:

“Babamla gezmeyi seviyorum. Bu kalpler babam, annem ve ben. Çiçekler annem, babam ve ben. Kırmızı çiçek babam, sarı çiçek annem, yeşil çiçek de benim için. Gezmeye gidiyoruz.” (Ç1- Tam Aile).

“Babam her zaman mutlu. Büyük kalpleri babam için çizmek istedim. İki tane büyük kalp çizdim. Onlar babamın” (Ç8- Tam Aile).

“Bu büyük, babamız. Saçlarını kıvrıcık yapacağım. Aslında değil. Baba mutlu değil. Öyle istediğim için mutlu çizdim. Annemle baba galiba evlendikten sonra kavga etmişler. Baba kötü birisi. Kendi evine gidiyor” (Ç11- Parçalanmış Aile).

“Babamı çizmeyi unuttum. O güzel bir baba” (Ç16- Parçalanmış Aile).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Sınırlı sözcük dağarcığına sahip çocukların dış dünya ile iletişimlerini sağlayan resim, çocuğun iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini yansıtmaya olanak tanıyan, uygulanması kolay ve zengin bir projektif araç olarak

değerlendirilmektedir (Diğler, 2018; Yavuzer, 2017). Ayrıca çocuk resimlerinin kötü muamele/ cinsel istismar, aile içi çatışma ve boşanma gibi travmaların etkilerini belirlemede ve erken müdahalelerin planlanmasında faydalı olduğu belirtilmektedir (Ballús vd., 2023). Bu özellikleri ile resimler, çocuklarla yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Köseoğlu, 2023). Bu araştırmada, tam aile ve parçalanmış aileye sahip çocukların aile resimlerindeki baba algıları “Resmin genel özellikleri”, “Ailede yer algısı ve bağlılık”, “Aile içi iletişim ve atmosfer” ve “Resimdeki baba temsilleri” temaları ile resmin genel özellikleri, genel aile algısı ve özele baba algısına odaklanılarak incelenmiştir.

Çocuk resimlerinde çizilen nesnelere, figürlerin, kişilerin çiziliş sırası ve çiziliş biçiminin, kullanılan renklerin, resimdeki eksik öğelerin, resmin kompozisyonunun anlamları vardır (Diğler, 2018; Köseoğlu, 2023). Araştırmanın ilk temasını oluşturan resmin genel özelliklerinin ilk bulgusuna göre; tam aileye sahip çocukların büyük çoğunluğunun resimlerinde canlı renkleri kullandıkları, parçalanmış aileye sahip çocukların ise canlı renklerle birlikte koyu renkleri de tercih ettikleri belirlenmiştir. Literatürde, çocukların resimlerinde sevdikleri renkleri kullanma eğiliminde oldukları ve mutlu resimlerinde canlı ve parlak renkleri tercih ettikleri belirtilmektedir, bununla birlikte çocukların resimlerinde kullandıkları renklerle duygusal durumları arasında çıkarım da yapılabileceği ifade edilmektedir (Tezeli, 2024). Araştırmaya katılan çocukların resimlerindeki renk çeşitliğinde ise tam aileye sahip çocukların çoğunluğunun çok renk kullanımını tercih ederken parçalanmış aileye sahip çocukların ise orta düzeyde renk kullanımını daha fazla tercih ettikleri görülmüştür. Çocukların renk tercihlerine ilişkin yapılan bir araştırmada, çocukların olumlu karakterize edilmiş çizimlerde ana ve ara renklerden oluşan geniş bir yelpazede daha fazla renk kullandıkları, olumsuz karakterize edilmiş çizimlerde ise daha az tercih ettikleri sınırlı sayıda rengi kullandıkları ve ağırlıklı olarak siyah rengi tercih ettikleri tespit

edilmiştir (Burkitt vd., 2003). Travmatize olmuş kız çocukları ve kadınların resimlerinin incelendiği başka bir araştırmada ise travmatize yaşantısı olan kız çocuklarının ve kadınların travmatize yaşantısı olmayanlara göre resimlerinde sınırlı renk kullanımını tercih ettikleri tespit edilmiştir (Akoğlu, 2023b). İlgili bulgular araştırmanın renk seçimi ve renk çeşitliliği ile ilgili bulgularını destekler niteliktedir. Tam aileye sahip çocukların resimlerinde ağırlıklı olarak canlı renkleri tercih etmelerinin ve renk çeşitliliğinin fazla olmasının çocukların aileye yönelik algılarının pozitif olduğunu gösterdiği söylenebilir. İlgili literatür bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde parçalanmış aileye sahip çocukların yarıya yakınının resimlerinde koyu renkleri tercih etmesinin, renk çeşitliliğinde ise orta düzeyde ve sınırlı renk kullanımının görülmesinin aile yapısına ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelere işaret edebileceği düşünülmektedir.

Tam aileye sahip çocukların resimlerinde, aile bireyleri dışında en fazla kalp ve bulut/güneş/çimen/toprak/çiçek figürlerine yer verdikleri tespit edilmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların ise aile dışındaki figürlere daha fazla yer verdikleri görülmüştür. En sık kullanılan figürler; kalp, bulut/güneş/çimen/toprak/çiçek, ev, rakam/harf ve hayvan figürleridir. Ev, ağaç, bitki, güneş ve hayvanlar çocuk resimlerinde sıklıkla kullanılan figürlerdir (Yavuzer, 2017) ve çocuk resimlerine ilişkin yapılan araştırmalarda çocuklar tarafından sıklıkla kullanıldığı yönünde benzer bulgular yer almaktadır (Yılmaz Bolat, 2017; Üstündağ, 2020). Bu figürlerin çocukların olumlu duygularını yansıtıyor olabileceği düşünülmektedir. Tam aileye sahip çocukların resimlerinin tamamının ve parçalanmış aileye sahip çocukların çoğunluğunun resimlerinin yaşa uygun ve anlaşılır olduğu tespit edilmiştir. Kâğıt kullanımında ise tam aileye sahip çocukların tamamına yakınının kâğıdı ortalamadan resim yaptıkları, parçalanmış aileye sahip çocukların ise yarısının kâğıdı ortalamadan figürler dağınık bir şekilde resim yaptıkları, kâğıdın küçük bir kısmının veya köşesinin kullanıldığı resimlerin yer aldığı ve kâğıdın ortalandığı resim sayısının

sınırlı olduğu görülmüştür. Çocuğun resim yaparken güçlü bir bağ kurduğu bireyleri sayfanın ortasına yerleştirdiği ve o bireye karşı aidiyet duygusunun yüksek olduğu, sorun yaşadığı bireyi ise sayfanın kenarlarına veya uçlarına yerleştirme eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Berger, 1994). Çocuk resimlerinde sayfanın tamamının kullanımı normal kabul edilirken sayfanın küçük bir bölümünün kullanılmasının güvensizliğe işaret ettiği belirtilmektedir (Halmatov, 2023). Özellikle ebeveyn boşanması ve aile içi çatışmaya maruz kalan çocukların öz güvenlerinin düşük olduğu, düşük özgüven, savunmacılık ve saldırganlık gibi belirtilerin çizimlerine sembolik bir şekilde yansıdığı tespit edilmiştir (Angjelkoskavd, 2015). Resimlere ilişkin genel izlenime bakıldığında ise tam aileye sahip çocukların tamamının parçalanmış aileye sahip çocukların ise büyük çoğunluğunun mutlu/huzurlu bir resim çizdiği görülmüştür. Bu bulguya göre çocukların, resimlerinde yer alan aile bireylerine ilişkin olumlu bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Çocuk resimlerinin çocukların bağlanma stillerini ayırt etmede etkili olduğu ve güvenli bağlanan çocukların resimlerinde, yerleşik figürlere, gerçekçi karakterlere yer verdikleri, aile üyelerini birbirine yakın çizdikleri ve resimlerinin genel olarak olumlu bir izlenim oluşturduğu tespit edilmiştir (Madigan vd, 2003). Bu bulguların, araştırmanın ailesiyle olumlu iletişimi olan çocukların resimlerinin genel olarak mutlu ve huzurlu bir izlenime sahip olduğu bulgusunu desteklediği söylenebilir.

Resim sadece çocuk hakkında bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda onların düşünce yapılarıyla çevresindeki bireylerle olan ilişkilerindeki problemleri ve problem çözme yöntemlerini de yansıtır (Yavuzer, 2017). Ailede iletişim kopukluğu çocuk resimlerinde açık bir şekilde görülebilmektedir (Diğler, 2018). Ebeveynleri çatışmalı boşanma yaşayan ve tam aile yapısına sahip çocuk ve ergenlerle yapılan bir çalışmada çocuk ve ebeveynlerden alınan sözel raporlara göre iki grup arasında anlamlı farklılık görülmezken çocuk çizimleri

incelendiğinde; ebeveyni çatışmalı boşanma süreci yaşayan çocukların çizimlerinde tam aileye sahip olan çocuklara göre daha fazla uyumsuzluk olduğu görülmüştür (Adámy vd., 2018). Bu bulgular doğrultusunda, çocukların sözel olarak ifade etmede zorlandıkları durumların çizimler aracılığıyla ortaya konulabileceği söylenebilir.

Ailede yer algısı ve bağlılığa ilişkin bulgular incelendiğinde resimlerin yarıdan fazlasında aile bireylerinin gerçeğe uygun boyutlarda çizildiği, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin yarıdan fazlasında ise aile bireylerinin normalden küçük resmedildiği tespit edilmiştir. Anne babanın çok büyük, çocuğun çok küçük çizilmesi veya anne babadan birinin büyük diğersinin küçük çizilmesi ailede baskıya, aile fertleri arasındaki problemlere, baskıcı-otoriter tutuma işaret etmektedir (Diğler, 2018). Bununla birlikte boy sıralamasında, normalde olduğundan büyük çizilenler çocuğun aile içinde daha önemli gördüğü kişiler, normalden küçük çizilenler ise genel olarak aile içindeki değerleri oranında küçültülmüş kişilerdir (Altınköprü, 2017). Aile bireylerinin boyutlarına ilişkin bulgular ve ilgili literatür, parçalanmış aile yapısına sahip çocukların ebeveynlerini özellikle de babayı normalden küçük çizmesinin aile içi ilişkiler ve özellikle baba çocuk ilişkisi açısından olumsuz olduğunu ve detaylı şekilde araştırılması gerektiğini düşündürmektedir. Aileni çizmeni istiyorum yönergesi sonrası mutlu ve uyumlu çocukların resmi çizerken genellikle anne, baba ve çocukları sıralı şekilde çizdikleri, aile bireyelerine özgü detaylara önem verdikleri ve mekâna yer vererek olumlu duygularını yansıttıkları belirtilmektedir (Büyükkarabacak, 2008). Çocukların resimlerinin çoğunda aile bireyelerinin sıralı şekilde olduğu bir çizimin tercih edildiği tespit edilmiştir. Tam aile ve parçalanmış aileye sahip çocukların çoğunluğu resimlerinde kendilerini annenin yanında çizmişlerdir. Çocuklar, genel olarak aile içinde kendisine örnek aldığı, özdeşim kurduğu kişiyi ilk olarak ve genellikle sayfanın en soluna çizerler ve bu onur basamağı olarak değerlendirilir. Resimde yer alan bireyelerin çocuğa olan

uzaklık ve yakınlığı ise çocuğun o bireye verdiği önemi yansıtmaktadır (Altınköprü, 2017). En son veya en küçük olarak resmedilen aile bireylerinin ise çocuk tarafından fazla önemsenmeyen veya varlığından rahatsızlık duyulan kişiye işaret edebileceği belirtilmektedir (Bahçıvan Saydam, 2004). Tam aileye sahip çocukların resimlerinde ağırlıklı olarak çocuğun ve annenin, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinde ise ağırlıklı olarak annenin soldan ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Babanın ilk sırada yer aldığı resim sayısının tam ve parçalanmış aile resimlerinde oldukça sınırlı olması, bununla birlikte diğer sıralamaların tamamına yakınında annenin ilk üçte yer alması ve bazı sıralamalarda babanın yer almaması baba çocuk ilişkisine ve çocukların baba algısına yönelik dikkat çeken bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü aile konulu resimlerde aile bireylerinin çizilmemesi aile içi iletişim yetersizliğini göstermektedir (Yavuzer, 2017). Resmin konusuna ve içeriğine göre resimde olması gerektiği halde çizilmeyen bireyler/ detaylar çocukta herhangi bir zihinsel gerilik yoksa çizilmeyen detay veya bireyle ilgili olumsuz duyguya ve duygusal sıkıntılara işaret etmektedir (Halmatov, 2023).

Bu noktada, araştırmamızın aile içi iletişim ve duygusal atmosfer teması incelendiğinde de tam aileye sahip çocukların resimlerinde aile üyelerinin tamamına yer verildiği, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunluğunda ise babanın yer almadığı tespit edilmiştir. Resimde aile üyelerinin birinin veya birkaçının eksikliği, aile fertlerini çizmeyi reddetme, ebeveyn figürlerinin olmaması o ebeveyne ilişkin çatışmanın büyük olduğunu, parçalanmış aileyi ve sevgi eksikliğini yansıtmaktadır (Altınköprü, 2017; Diğler, 2018). Travmatize yaşantısı olan bireylerin aile resimlerinde aile bireylerini çizmeme eğiliminde oldukları belirlenmiştir (Akoğlu, 2023b). Bununla birlikte resimde bir aile üyesini dışlamak çocuğun içe dönük ve dışa dönük davranış problemleri ile ilişkili bulunmuştur (Dunn vd., 2002). Ölüm, boşanma, iş gibi

nedenlerle parçalanmış aile yapısına sahip çocuklar görüşmedikleri, bir arada yaşamadıkları ebeveynine resimde yer vermeyip birlikte yaşadıkları ve bakımını üstlenen anneanne, babaanne, dede gibi bireyleri aile imgesinin içine alarak bu şekilde ebeveyne karşı hissettikleri dışlanmışlık duygularını ifade edebilirler (Büyükkarabacak, 2008). Bu araştırmada da parçalanmış aile yapısına sahip çocukların resimlerindeki aile bireyleri incelendiğinde bazı çocukların birlikte yaşadıkları dede, anneanne gibi aile bireylerine resimde yer verirken babayı aile imgesinin içine dahil etmedikleri görülmüştür. Çocuk görüşmeleri ve çocuğa ilişkin bilgi formu verileri ile birlikte değerlendirildiğinde bu bulguların, özellikle parçalanmış aileye sahip çocukların babaları ile olan mesafeli ilişkilerini ve babaya karşı olumsuz algılarını ortaya çıkardığı düşünülebilir. Tam aileye sahip çocuklarda da çizim sıralaması, çocuğun kendisini yanında çizdiği kişi ve ifadeler dikkate alındığında anneyle iletişimin baba ile iletişimden daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, çocukların aile algılarının resim yoluyla incelendiği araştırmalarla (Kabadayı ve Bozkurt, 2016; Sağlam ve Aral, 2011) örtüşmektedir. Resimlerinde kendilerine, ailesinden bir veya birkaç kişiye yer vermeyen, aralarına çeşitli figürler çizerek aile üyelerini birbirinden uzaklaştıran, resimle ilgili olumsuz duygu ve düşünceler paylaşan çocukların aile içi ilişkilerinin değerlendirilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Akgün & Ergül, 2015). Bu bulgular, baba çocuk ilişkisinin derinlemesine incelenmesi ve özellikle erken çocukluk döneminde çocuğu olan babalar için baba çocuk ilişkisini güçlendirmeye yönelik müdahale programlarının, projelerin ve uygulamaların arttırılması gerektiğini göstermektedir. Araştırmanın, aile içi iletişim ve duygusal atmosfer temasına ilişkin diğer bulguları incelendiğinde; tam aileye sahip çocukların resimlerinin çoğunda fiziksel temas olmadığı bununla birlikte el ele tutuşma ve dokunmayı içeren resimler olduğu görülmüştür. Aile resimlerinde birbirine yakın ve dokunarak çizilen aile bireylerinin genellikle çocukla yakın ilişki ve paylaşım içinde olan kişiler olduğu belirtilmektedir (Bahçıvan Saydam, 2004).

Parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin ise büyük çoğunluğunda fiziksel temas olmadığı görülmüştür. Anne babası boşanmış olan çocukların çizimleri yoluyla aile algılarının incelendiği bir araştırmanın sonucuna göre çocukların çoğunluğunun çizimlerinde kendilerini aile bireylerinden izole bir şekilde çizdikleri tespit edilmiştir (Giotsa & Mitrogiorgou, 2016). Aile üyelerinin yüz ifadelerine ilişkin bulgulara bakıldığında ise tam aileye sahip çocukların resimlerinin tamamında, parçalanmış aileye sahip çocukların resimlerinin ise büyük çoğunluğunda aile üyelerinin mutlu bir yüz ifadesi ile resmedildiği tespit edilmiştir. Aile üyelerinin hepsinin resimde bir arada ve özenli çizilmesi, boyanması ve tüm aile bireylerinin neşeli bir yüz ifadesi ile çizilmesi çocuğun aileye karşı olumlu bir bakış açısının olduğunu yansıtmaktadır (Büyükkarabacak, 2008). Araştırma grubunda yer alan tam aileye sahip çocukların resimlerinde aile üyelerinin mutlu çizilmesi çocukların aile içi ilişkilere ve aile bireyelerine yönelik olumlu algılarının olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte parçalanmış aile yapısına sahip çocukların resimlerine bakıldığında ise babalarını dahil etmedikleri aile sistemine ilişkin genel olarak olumlu algılarının olduğu söylenebilir.

Araştırmanın son teması olan resimlerdeki baba temsilleri incelendiğinde çocukların resimlerine ilişkin görüşmelerde babalarına yönelik kullandıkları ifadeler, duygu ve düşünceler; “babanın yaptığı işler”, “babayla birlikte yapılan şeyler” ve “babayla ilgili duygusal ifadeler ve figürler” alt temaları doğrultusunda incelenmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocuklarla yapılan görüşmelerde babaya ilişkin sınırlı bilgilere ulaşılmış, bazı çocuklar babaları ile ilgili herhangi bir ifade kullanmamışlardır. Annelerden alınan çocuğa ilişkin bilgi formu verileri de bu durumu destekler niteliktedir. Parçalanmış aileye sahip annelerin çoğunluğu çocuklarının babaları ile sınırlı görüştüğünü, mesafeli ilişkilerinin olduğunu ve bazı çocukların babalarını hiç tanımadığını

belirtmişlerdir. Boşanma, sadece eşler arasındaki bir süreci ifade etmemekte çocuk açısından önemli olan bu süreç potansiyel olarak çocuğu etkileyecek bir dizi değişikliğe neden olmaktadır (Öngider, 2013). Bu nedenle bu süreçte babanın çocuğun hayatına aktif katılımı baba çocuk ilişkisi ve çocuğun sağlıklı gelişimi için önemli ve gereklidir. Babanın yaptığı işlerle ilgili olarak tam aileye sahip çocukların çoğunluğu işe gitme/işle ilgili görevleri yapma, eşine yardım etme ve çocuğunu okula, kursa bırakma/alma işlerini ifade etmişlerdir. Çocukların gözünden babanın çocuğun hayatına katılımının incelendiği bir araştırmada çocuklar babalarını oyun oynayan, annesine yardım eden, tamir yapan, alışveriş yapan ve medya araçlarını kullanan kişi olarak tanımlamışlardır (Ertör & Tezel Şahin, 2023). İlgili bulgular araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Parçalanmış aileye sahip çocukların ise çoğunluğu babanın yaptığı işle ilgili herhangi bir ifade kullanmamış bununla birlikte dışarı çıkma/gezme en sık kullanılan diğer ifadeyi oluşturmuştur. Parçalanmış aileye sahip çocukların babanın yaptığı işlerle ilgili düşüncelerinin tam aileye sahip çocuklara göre oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu durumun çocukların babalarıyla olan iletişimlerinin azlığından, çocukların babalarının günlük rutinlerini ve işlerini gözlemleyememelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Boşanma sonrası çocuklar tek ebeveynle ve genellikle anne ile birlikte yaşamakta ve bu durum baba çocuk ilişkisinde önemli durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte çocuğun evde yaşadığı ve ayrı olduğu ebeveyni ile görüşme sıklığı, ebeveynlerin çocukla ilgili sorumluluk alma ve çocuğun hayatına katılım düzeylerinde farklılaşmalar meydana geldiği, ebeveynlerin yeni duruma uyum sağlayarak çocuklarıyla ilişkilerini yeniden yapılandırmaları gerektiği belirtilmektedir (Öngider, 2013). Tam aile ve parçalanmış aile yapısına sahip ergenlerle yapılan bir araştırmada tam aileye sahip ergenler ebeveynlerinin kontrolünden daha yüksek düzeyde memnuniyet duymuş ve ebeveynleri ile daha güçlü ilişkiler bildirmişlerdir (Shek vd., 2015). Bu süreçte çocukla

iletişimde uygun denge sağlanmadığında ve özellikle evden ayrılan ebeveyn çocuğun hayatına aktif katılmadığında araştırma bulgularında da görüldüğü gibi bu durumun ebeveyn çocuk ilişkisine olumsuz yansımaları olduğu söylenebilir. Babayla birlikte yapılan şeylere ilişkin bulgular incelendiğinde; tam aileye sahip çocukların büyük çoğunluğu babasıyla oyun oynadığını belirtmiştir. Dışarı çıkma/gezme, resim yapma sanat çalışması yapma, ödev yapma, kitap okuma, film izleme ve markete gitme ifade edilen diğer etkinlikleri oluşturmaktadır. Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarının incelendiği bir araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır (Tezel Şahin vd., 2017). Parçalanmış aileye sahip çocukların ise çoğunluğu baba ile ilgili herhangi bir ifadede bulunmamışlar, babayla herhangi bir etkinlik yapmama en sık kullanılan diğer ifadeyi oluşturmuştur. Bu bulgunun parçalanmış aileye sahip olan ve babasıyla yaşamayan çocukların çoğunluğunun babalarıyla birlikte vakit geçirmediklerini, iletişim kopukluğu olduğunu, babasıyla görüşen çocukların ise babayla yaptıkları etkinliklerin çok sınırlı olduğunu gösterdiği söylenebilir. Ebeveynlerin boşanmadan sonra çocuklarıyla yeterli, dengeli ve kaliteli zaman geçirmelerinin çocuğun ebeveynlerinin sevgisini, şefkatini, desteğini ve sıcaklığını hissetmeleri ve kaliteli ebeveyn çocuk ilişkisinin sağlanması açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır (Çakmak Tolan, 2023). Bu araştırma ve ilgili araştırma bulguları, babaların normal süreçte olduğu gibi boşanma sürecinde ve sonrasında da çocuğun hayatına aktif katılımının son derece önemli olduğunu ve baba çocuğunun hayatına katılmadığında bu durumun çocuğun baba algısını olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır.

Babayla ilgili duygusal ifadeler ve figürlere ilişkin bulgular incelendiğinde; tam aileye sahip çocukların tamamının babası ile ilgili olumlu duygu ve düşünceleri ifade ederken parçalanmış aileye sahip çocukların babayı üzgün biri olarak çizme/tanımlama, kendi evine gitmek istemesi, kötü biri olarak tanımlama ve

babayı çizimde unutma gibi olumsuz duygu ve düşüncelere sahip oldukları ve resimlerinde babayla ilgili herhangi bir figür kullanmadıkları belirlenmiştir. Bu bulgular tam aile ve parçalanmış aileye sahip çocukların baba algılarına yönelik dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Parçalanmış aileye sahip çocukların babalarıyla ilgili olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olmalarının babalarıyla aralarındaki iletişimsizliği ve olumsuz ilişkiyi ortaya koyduğu söylenebilir. Boşanmış ve tam aile yapısına sahip çocukların ailelerindeki duygusal yakınlık düzeyini inceleyen bir araştırmada, boşanmış ailede babasıyla yaşamayan çocukların babalarıyla kurdukları yakınlığın, ruhsal, akademik ve sosyal gelişimleriyle doğrun orantılı olduğu; ilişki kalitesi arttıkça uyum düzeylerinin de yükseldiği belirtilmiştir. Ayrıca, baba-çocuk ilişki kalitesinin boşanmanın olumsuz etkilerini azaltmada önemli bir tampon olduğu, özellikle duygusal sınırların belirsiz olduğu durumlarda kritik rol oynadığı belirtilmiştir (Guttman & Rosenberg, 2003). Çocuklukta yaşanan boşanmanın genç yetişkinlikteki etkisinin incelendiği bir araştırmada ise, boşanmış aileden gelen bireylerin baba-çocuk ilişkilerinin zayıf olduğu; boşanma sonrası babayla geçirilen zamanın ve ebeveynler arası iletişim ile iş birliğinin bu ilişkiyi güçlendirdiği tespit edilmiştir (Peters & Ehrenberg, 2008). Mevcut araştırma ve ilgili araştırma bulgularına göre boşanma sürecinde ve sonrasında babanın çocuğuyla birlikte etkili zaman geçirmesinin, olumlu iletişimlerinin devam etmesinin çocuğun gelişimi, baba çocuk ilişkisi ve çocuğun baba algısı üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Çocuk resimleri, çocuklarla yapılan görüşmeler ve çocuğa ilişkin bilgi formu verileri birlikte değerlendirildiğinde boşanmadan kaynaklı olarak parçalanmış aile yapısına sahip ve babasından ayrı yaşayan çocukların baba algılarının tam aileye sahip çocuklara göre olumsuz olduğu ve bu algının yansıması olarak babanın resimlerde ve ifadelerde aile imgesine dahil edilmediği veya sınırlı dahil edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte tam aileye sahip çocukların genel

olarak babalarıyla ilgili olumlu bakış açısına sahip oldukları ancak çocukların resimdeki aile bireyleri çizim sıralamaları, kendilerini yanında çizdikleri aile bireyi, resme ilişkin ifadeleri ve çocuğa ilişkin bilgi formu verileri değerlendirildiğinde anneleri ile babalarına göre daha yakın ilişkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, çocukların aile yapısı ve aile bireyleri arasındaki ilişkinin, baba çocuk ilişkisinin ve baba algısının detaylı olarak incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Nitel yöntemle tasarlanan bu araştırmada, tam aile ve parçalanmış aileye sahip çocukların baba algıları resimler yoluyla incelenmiş ve özellikle parçalanmış aileye sahip çocukların baba algılarının olumsuz olduğu ve babaları ile iletişim kopukluğu yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum çocukları sosyal, psikolojik, bilişsel gelişim olmak üzere birçok açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Yapılacak olan diğer çalışmalarda tam aile ve parçalanmış aileye sahip çocukların iletişim, özgüven, sosyal ve prososyal davranış düzeyleri gibi becerilerini içeren sosyal duygusal beceri düzeyleri; dikkat, konsantrasyon, hafıza ve mantık yürütme gibi bilişsel beceri düzeyleri büyük bir örnekleme nicel olarak incelenerek karşılaştırma yapılabilir. Bu araştırmanın ve yapılacak olan ilgili araştırmaların sonuçlarından yola çıkılarak baba çocuk ilişkisini güçlendirmeye yönelik müdahale programları uygulanabilir. Bu müdahale programları tam aile ve parçalanmış aile yapısına sahip çocuklara ve babalara yönelik farklı boyutlarda planlanabilir. Bu araştırma, çocukların aileye ilişkin genel algılarının, aile bireylerine ilişkin duygu ve düşüncelerinin ve babaya yönelik algılarının resimler yoluyla incelenebileceğini ve çocukların kelimelerle anlatmadıkları birçok bilgiye resim aracılığıyla ulaşılabileceğini göstermiştir. Çocuk gelişim uzmanları, sosyal hizmet uzmanları ve eğitimciler başta olmak üzere çocukla çalışan uzmanlar ve çocuklara yönelik çalışmalar yürüten kurumlarda çocuğu tanıma ve değerlendirmede resimler etkili bir araç olarak kullanılabilir. Bununla birlikte

resimlerin tanılama ve değerlendirmede tek başına kullanılmaması; görüşme, çocuğa ilişkin bilgi formu, ölçek, rubrik gibi diğer veri toplama araçları ile birlikte kullanılarak bütüncül bir değerlendirme yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

Mevcut çalışmanın 20 çocukla gerçekleştirilmiş olması ve çocukların baba algılarının projektif bir yöntem olan resim aracılığıyla, ayrıca baba ile ilgili bilgilerin anne raporlarına dayalı olarak incelenmiş olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu araştırma genelleme amacı taşımayan nitel bir araştırmadır. Gelecek çalışmalarda daha geniş örneklerle, nicel ve karma yöntem desenleri kullanılarak araştırmaların gerçekleştirilmesi; ayrıca çocuk, baba ve diğer aile üyelerinden eş zamanlı veri toplanması yoluyla daha kapsamlı ve genellenebilir sonuçlara ulaşılması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Araştırmanın “Yükseköğretim kurumlarında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”ne uygun olarak yürütülmesi için İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’ndan 30.01.2025 tarihli ve E.635692 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Adámy, L., Soltész, K., & Szládovics, L. (2018). The effects of contested divorce on children's emotional state based on their family drawing sand life quality, *Integrative Neuroscience Research*, 2(1), 1-7.
- Akgün, E., & Ergül, A. (2015). 55-74 aylık çocukların resimlerinde aile algısının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(2), 209-228. <https://doi.org.10.14812/cufej.2015.011>
- Akoğlu, B. (2023a). *Resim ve çocuğun iç dünyasına yolculuk*. Nobel.
- Akoğlu, B. (2023b). Travmatik yaşantıya maruz kalan kız çocukların ve kadınların resimlerinde aile algısının değerlendirilmesi. *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 489-507. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1351437>
- Altınköprü, T. (2017). *Psikolojik testler ile karakter analizi*. Hayat.
- Amodia Bidakowska, A., Laverty, C., & Ramchandani, P. G. (2020). Father-child play: A systematic review of its frequency, characteristics and potential impact on children's development. *Developmental Review*, 57, 100924. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2020.100924>.
- Angelkoska, S., Stankovska, G., & Dimitrovski, D. (2015). Self-image in children of divorcedparents. *International Journal Of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 3(2), 59-63. <https://doi.org.10.23947/2334-8496-2015-3-2-59-64>
- Bahçivan Saydam, R. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 1(1-2), 111-124.
- Ballús E., ComellesMaC., PastoMaT., & Benedico P. (2023). Children's drawings as a projective tool to explore and prevent experiences of mistreatmentand or sexualabuse. *Frontiers Psychology*, 14, 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1002864>

- Behrens, K. Y., & Kaplan, N. (2011). Japanese children's family drawings and their link to attachment. *Attachment & Human Development*, 13(5), 437-450. <https://doi.org/10.1080/14616734.2011.602252>
- Berger, R. (1994). Children draw their step families. *Journal of Family Psychotherapy*, 5(4), 33-48.
- Bombi, A. S., Cannoni, E., Galli, F., & Norcia, A. D. (2021). Children's pictorial representation of their interactions with teachers. *Psicología Educativa*, 27(1), 13-20. <https://doi.org/10.5093/psed2020a14>
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2003). Children's colour choices for completing drawings of affectively characterised topics. *Journal of child psychology and psychiatry*, 44(3), 445-455. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00134>
- Büyükkarabacak, O. (2008). *Çocuk resimlerinde imgelerin yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çakmak Tolan, Ö. (2023). Boşanma ve etkileri: Çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 321-338. <https://doi.org/10.52642/susbed.1221560>
- Çalışkan, N., & Aslander, M. (2014). Aile içi iletişim ve siber yaşam: teorik bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 263-277.
- Çiftçi, A. N. (2023). Aile yapısında yaşanan çözülme ve uzunköprü örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(Özel Sayı), 487-512. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1221166>
- D'Addezio, G., & Besker, N. (2024). Science and scientists from children's point of view: comparison and gender outlooks among 2011 and 2021 primary school student drawings. *Frontiers in Education*, 8, 1-17. <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1179179>
- Diğler, M. (2018). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Pegem Akademi.

- Diniz, E., Brandão, T., Monteiro, L., & Veríssimo, M. (2021). Father involvement during early childhood: a systematic review of the literature. *Journal of Family Theory & Review*, 13(1), 77-99. <https://doi.org/10.1111/jftr.12410>
- Dunn, J., O'Connor, T. G., & Levy, I. (2002). Out of the picture: A study of family drawings by children: From step-, single-parent, and non-step families. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(4), 505-512.
- East, L., Jackson, D., & O'Brien, L. (2006). Father absence and adolescent development: a review of the literature. *Journal of Child Health Care*, 10(4), 283-295. <https://doi.org/10.1177/1367493506067869>
- Ertör, E., & Tezel Şahin, F. (2023). Little pitchers have big ears: Father's participation in child's life through children's eyes. *Journal of Early Childhood Studies*, 7(2), 179-200. <https://doi.org/10.24130/eccdjecs.1967202372504>
- Eyce, B. (2014). Tarihten günümüze Türk aile yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 223-244.
- Evans, D. K., & Jakiela, P. (2025). The role of fathers in promoting early childhood development in low- and middle-income countries: a review of the evidence. *The World Bank Research Observer*, 40(2), 211-228. <https://doi.org/10.1093/wbro/lkae009>
- Giotsa A., & Mitrogiorgou E. (2016). Representation of families through the children's drawings in parental divorce incidents in Greece. *Journal of Childhood & Developmental Disorders*, 2(4), 1-22. <https://doi.org/10.4172/2472-1786.100037>
- Guttmann, J., & Rosenberg, M. (2003). Emotional intimacy and children's adjustment: A comparison between single-parent divorced and intact

- families. *Educational Psychology*, 23(4), 457-472.
<https://doi.org/10.1080/01443410303213>
- Halmatov, S. (2023). *Sanat terapisi: Resim teknikleri metaforlar ve semboller*. Pegem Akademi.
- Halmatov, S. (2024). *Çocuk resimleri analizi ve psikolojik resim testleri: Çocuk ve yetişkinler için*. Pegem Akademi.
- Kabadayı, A., & Bozkurt, E. (2016) Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocuklarının aile algılarının resimler aracılığı ile incelenmesi, *International Early Childhood Education Congress Text Book* içinde,(s 70-83). Kültür.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Köseoğlu, S. A. (2023). Bir iletişim aracı olarak çocuk resmi ve özellikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 137-145.
<https://doi.org/10.30692/sisad.1248585>
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, 18, 245-266. <https://doi.org/10.1159/000271493>
- Leonard, M. (2006). Children's drawings as a methodological tool: Reflectionson the eleven plus system in Northern Ireland. *Irish Journal of Sociology*, 15(2), 52-66. <https://doi.org/10.1177/079160350601500204>
- Madigan, S., Ladd, M., & Goldberg, S. (2003). A picture is worth a thousand words: Children's representations of family as indicators of early attachment. *Attachment & Human Development*, 5(1), 19-37.
<https://doi.org/10.1080/1461673031000078652>
- Oğuz Sarialp, D. (2016). *Çocuk resimleri yorumlama ve psikolojik resim testleri eğitimi modül II*. Aknet Akademi.
- Orth, U. (2018). The family environment in early childhood has a long term effect on self-esteem: A longitudinal study from birth to age 27 years.

- Journal of Personality and Social Psychology*, 114(4), 637-655.
<https://doi.org/10.1037/pspp0000143>
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161. <https://doi.org/10.5455/cap.20130510>
- Patton, M. Q. (2018a). Nitel analiz ve yorumlama (A. Çekiç & A. Bakla, Çev.). İçinde M. Bütün & S. B. Demir (Ed.), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (ss. 431-539). Pegem Akademi.
- Patton, M. Q. (2018b). Nitel araştırmaların desenlenmesi (İ. Eti & B. Turhan Türkkan, Çev.). İçinde M. Bütün & S. B. Demir (Ed.), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (ss. 209-257). Pegem Akademi.
- Peters, B., & Ehrenberg, M. F. (2008). The influence of parental separation and divorce on father–child relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(1-2), 78-109. <https://doi.org/10.1080/10502550801973005>
- Sadruddin M.M., & Hameed-Ur-Rehman M. (2013). Understanding the perceptions of children battling cancer about self and others through drawing. *South Asian J Cancer*, 2(3), 113-8. <https://doi.org/10.4103/2278-330X.114100>
- Sağlam, M., & Aral, N. (2011). Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının resimler aracılığı ile incelenmesi. İçinde A. Gülan, M. R. Şirin, & M. C. Şirin (Ed.), *Çocuk Hakları Kongresi: Yetişkin bildirimleri kitabı-2* (ss. 292–302). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Sayıl, F. M. (2004). Çocuk çizimlerinin klinik amaçlı kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 7(14), 1-13.
- Shek, D. T., Xie, Q., & Lin, L. (2015). The impact of family intactness on family functioning, parental control, and parent–child relational qualities in a Chinese context. *Frontiers in pediatrics*, 2, 149. <https://doi.org/10.3389/fped.2014.00149>

- Skaybo, T., Ryan-Wenger, N., & Su, Y. H. (2007). Human figure drawings as a measure of children's emotional status: Critical review for practice. *Journal of pediatric nursing*, 22(1), 15-28. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2006.05.006>
- Tezel Şahin, F., Akıncı Coşgun, A., & Aydın Kılıç, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 319-343.
- Tezel Şahin, F., & Cevher, F. N. (2007). Türk toplumunda aile-çocuk ilişkilerine genel bir bakış. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 38. ICANAS Tam Matin Bildirileri* içinde (s.775-790).
- Tezel Şahin, F., & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 39-48.
- Tezelli, S. (2024). *Resimlerle çocuk psikolojisi*. Nobel.
- Umberson, D., & Thomeer, M. B. (2020). Family matters: Research on family ties and health, 2010 to 2020. *Journal of Marriage and family*, 82(1), 404-419. <https://doi.org/10.1111/jomf.12640>
- Üstündağ, A. (2020). Çocuk resimlerinden "çocuk hakları". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 11-32. <https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.481717>
- Yavuzer, H. (2017). *Resimleriyle çocuk: Resimleriyle çocuğu tanıma*. Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yılmaz-Bolat, E. (2017). Beş yaş grubu çocukların resimlerinin gelişimsel bağlamda incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 1761-1776.
- Yoon, S., Yoon, D., Wernekinck, U., Lee, S., Rai Nho, C., Chung, I. J. (2025). Father-child relationship quality and social functioning among children

at risk for child maltreatment. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 42, 635-645. <https://doi.org/10.1007/s10560-024-00982-z>

Yüksek Usta, S., & Tezel Şahin, F. (2016). Çocuk resimlerinde spor. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4(1), 214-227.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The family, which exists in every society and forms the basic building block of society, is a social institution that shapes the prototype of the community in which it exists through its biological, psychological, educational, social, cultural, and economic functions (Çiftçi, 2023; Kır, 2011). Parents have different and complementary direct or indirect influences on their child's development and education (Tezel Şahin & Özbey, 2007). Fathers play an active role in their child's development, just as much as mothers do. The father's involvement in the child's life is crucial for their healthy development (Ertör & Tezel Şahin, 2023; Orth, 2018; Tezel Şahin et al., 2017). Family breakdown due to reasons such as divorce, death, or working abroad, and the absence of the father at home can negatively affect the parent-child relationship (Orth, 2018).

Determining a child's thoughts, attitudes, and perceptions about their father is important in terms of providing information about family relationships, father-child relationships, and the child's psychological and developmental health. One of the ways children express themselves is through pictures. Drawings are considered one of the most effective tools for reflecting the inner world of children, whose verbal expression is limited compared to adults, and for revealing their feelings, thoughts, and perceptions that they cannot express verbally (Akgün & Ergül, 2015; Sağlam & Aral, 2011). The relevant literature includes studies that examine children's feelings, thoughts, and attitudes toward different topics and concepts through pictures (Akgün & Ergül, 2015; Kabadayı & Bozkurt, 2016; Bombi et al., 2021; D'Addezio & Besker, 2024; D'Addezio & Besker, 2024; Behrens & Kaplan, 2011; Ballús et al., 2023; Sadruddin & Hameed-ur-Rehman, 2013; Yüksek Usta & Tezel Şahin, 2016). However, there are only a limited number of studies on the family perceptions of children in intact and divorced families (Adámy et al., 2018; Giotsa & Mitrogiorgou, 2016; Sağlam & Aral, 2011).

Method

The aim of the study is to determine the perception of "father" among children living in intact and broken families through family-themed drawings. The study, designed using qualitative methods, employed phenomenological research, one of the qualitative research methods. Criterion sampling, one of the types of purposive sampling, was used to determine the study group (Patton, 2018b).

Twenty children aged 5-6 and their mothers who met the research criteria and whose parents voluntarily signed the consent form for participation in the study were included in the study group. Children's drawings were used as the data collection tool in the study. To evaluate the children's drawings objectively, interviews were conducted with the children about their drawings, and child information forms were obtained from the mothers. Descriptive analysis was used in the analysis of the data.

Findings (Results)

When children's drawings, interviews with children, and child information form data were evaluated together, it was found that children who lived separately from their fathers and had fragmented family structures due to divorce had more negative perceptions of their fathers than children who lived with their fathers, and as a reflection of this perception, fathers were not included in the family image in the drawings and statements, or were included only to a limited extent. Moreover, children from intact families generally had a positive view of their fathers, but when the children's drawings of family members, the family member they drew next to themselves, their statements about the drawings, and the child information form data were evaluated, it was concluded that they had closer relationships with their mothers than with their fathers.

This study has shown that children's general perceptions of their families, their feelings and thoughts about family members, and their perceptions of their fathers can be examined through pictures, and that much of the information that children do not express in words can be accessed through pictures. Pictures can be used as an effective tool for recognizing and evaluating children, particularly by child development specialists, social workers, educators, and other professionals who work with children, as well as institutions that conduct research on children. However, it should be noted that pictures should not be used alone for diagnosis and evaluation; they should be used in conjunction with other data collection tools such as interviews, child information forms, scales, and rubrics to ensure a comprehensive evaluation.

Conclusion and Discussion

The findings obtained as a result of the research were discussed together with related studies in the literature (Adámy vd., 2018; Altınköprü, 2017; Angjelkoska vd, 2013; Ballús vd., 2023; Berger, 1994; Burkitt vd., 2003; Büyükkarabacak, 2008; Çakmak Tolan, 2023; Diğler, 2018; Dunn vd., 2002; Giotsa & Mitrogiorgou, 2016; Halmatov, 2023; Kabadayı ve Bozkurt, 2016; Madigan vd, 2003; Öngider,

2013; Sağlam ve Aral, 2011; Shek vd., 2015; Tezel Şahin vd., 2017; Tezelli, 2024; Üstündağ, 2020; Yavuzer, 2017; Yılmaz Bolat, 2017).